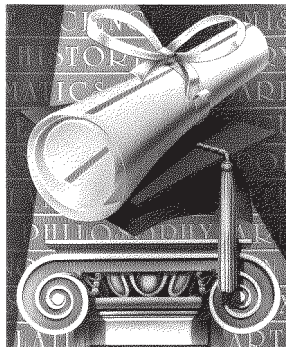

ЯЗЫКИ И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

I.M. МАЛАШУК

ВЕКТАР САЛЯРНАСЦІ Ў БЕЛАРУСКІХ ЗАМОВАХ

Беларуская вуснапаэтычная спадчына, маецца на ўвазе самы старажытны яе пласт, узыходзіць сваімі пачаткамі ажно да дагістарычнай эпохі і працягвае ўтойваць да сённяшняга часу паасобныя характэрныя ўласцівасці міфалагічнага паходжання. На думку В. Ліцьвінкі, “у язычніцкі перыяд адзінства чалавека з прыродай, на якім і ўзнікла мастацкая сістэма фальклору, натуральнае дзіця чалавецтва не гвалціла акаляючае асяроддзе, не ставіла сябе вышэй сваёй прыроднай сутнасці, а лічыла сябе часцінкай Сусвету, як гэта і ёсць на самай справе. Усе свае настроі, пачуцці, рухі душы, самыя няўлоўныя адценні яе стану дзіця прыроды перадавала праз аналогіі з самой прыродай” [1, 19]. Фальклор увогуле з’яўляецца цудоўнай крыніцай для вывучэння ранніх уяўленняў аб стварэнні Сусвету, таму што перажыткі старажытнага міфалагічнага светапогляду знайшлі сваё адлюстраванне ў многіх звычаях, абрадах, рытуалах. Таксама нельга недацэньваць сведчанні этнаграфічнага характару. Такім чынам, народная творчасць з’яўляецца своеасаблівым звяном паміж язычніцкім мінулым, калі большасць пакланенняў і павер’яў была звязана з адухаўленнем магутных стыхійных сіл і з’яў прыроды, і багатай народнай свядомасцю. Як трапна адзначыў А. Міллер, “старое ў вуснай славеснасці цалкам ніколі не знікае, хоць гэта не перашкаджае паступова ўваходзіць у яе новаму. Пры гэткай жывучасці даўніны ў народнай славеснасці ў ёй да гэтага часу ўцалелі рэшткі нават самай архаічнай пары — міфічнай” [2, 84].

Сярод жанраў беларускай народнай паэтычнай творчасці асаблівую каштоўнасць уяўляюць замовы, як адны з самых старажытных па паходжанню. У іх адлюстраваліся міфалагічныя погляды, шматлікія народныя вераванні беларусаў. “Захаваўшы рэшткі самых розных па характару ўяўленняў, такія творы з’яўляюцца выдатнейшым матэрыялам для даследчыкаў мінулага, якія па дэталях збіраюць звесткі аб паэтыка-міфалагічных поглядах нашых продкаў на прыроду” [3, 104]. Вывучэнне замоў на міфалагічным узроўні дае падставы гаварыць не толькі аб адчуванні чалавекам сваёй прыналежнасці да макракосму, але і выяўляе дастаткова стройную і распрацаваную сістэму ведаў, у аснове якой разуменне неаддзельнасці чалавека ад усёй касмічнай сферы, разуменне ўзаемазвязанасці і ўзаемаабумоўленасці ўсіх яе элементаў.

У беларускім народным арнаменце захаваліся разнастайныя выявы і ўзоры сонца. Многія кампазіцыі беларускай вышыўкі прасякнуты ідэяй звароту да

Ірына Мікалаеўна МАЛАШУК, кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры грамадскіх дысцыплін Бабруйскага філіяла Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

Вялікага сонца з просьбай, каб яно не паліла моцна зямлю і дало дождж. “Каб зразумець узор Складанага Сонца, трэба ведаць замовы варажбітак-шаптух аб ураджаі, супраць хваробы гавяды і людзей. У вышыўках узораў Складанага Сонца і ў замовах — адны і тыя ж думкі і клопаты” [4, 38]. Таму ў тэкстах замоў выканаўца, часцей за ўсё, звяртаецца не асобна да сонца, а да шэрагу нябесных свяціл: “Первым разам, божым часам. Госпаду Богу памолімся і матары Божай паклонімся і сонцу й месяцу, і зарам-зараніцам, божым памашніцам” [5, 124]. У замове “Перад ад’ездам у дальнюю дарогу” цікава адлюстравана спалучэнне сонца і зары: “Учора з вячора соўнійка іграла, добрую дарогу правяшчала; сягоння з ранку зара занялася, у небе на парозе з сонцам спаткалася, залатыя ключы ў рукі брала, дубовую дзверку адмыкала, шоўкавы полаг падымала, соўнійка на неба выпушчала, добрую дарогу правяшчала” [5, 45]. «“Заря-зарница, солнцева сестрица, красная девица” — часты зварот у замовах рускага фальклору, дзе сястра сонца, як і ў беларусаў, надзелена магічнай сілаю: разганяць цемру, знішчаць нячысцікаў, апладняць хлебныя зярняты. Людзі лічылі, што яна з’яўляецца сапраўднай памочніцай у жыццёвых справах чалавека» [3, 104]. Менавіта ўсведамленне сілы і значэння першаснасці сонца як кампанента адзінай касмічнай сістэмы абумовіла таксама выкарыстанне ў старажытнасці вобразаў месяца і зорак, што яскрава прасочваецца ў замове “Паляўнічая”: “Етае ружжо мае праходзя скрозь сонца і месяц і звёзды. Хто яго йме, ня можа яго ўзяць і падняць” [5, 35]. На гэтую акалічнасць звяртае ўвагу Г. Барташэвіч: “Звароты ў замовах да сонца, наогул да нябесных цел, стыхій, на якія ўскладаецца роля памочнікаў у зямных справах, абумоўлены не толькі верай у іх сілу, не толькі своеасаблівым абагаўленнем іх, але і ўласцівай старадаўняму чалавеку сістэмай мыслення, калі чалавек і прырода, звышнатуральныя сілы ўсведамляліся як элементы адзінага касмічнага цэлага і таму маглі ўзаемадзеінічаць як складаючыя часткі гэтага цэлага” [6, 41].

У выніку ўзаемадзеяння нябесных целы не толькі дапамагалі чалавеку, але таксама маглі выконваць функцыю пакарання і нават засцерагаць ад нейкага шкоднага ўздзеяння: “Еслі не аддадзіце сваёй жаласці і ярасці, то не будзець вам сбудзішча ні пад кустом, ні пад лістом, ні пад каранямі. Сонца і яркі месяц не будуць вам свяціць і не будзець прынімаць вас сыра маць-зямля” [5, 110]. У замове “Ад гадзюкі” выразна бачна, як ўсе прыродныя элементы, якія аб’ядналіся ў жаданні засцерагчы чалавека ад укусаў гадзюкі, у сукупнасці з’яўляюцца моцнай непарушнай народнай сілай магіі.

Ідэя агульнага Сусвету суадносіцца з папулярным у многіх народаў касмалагічным уяўленнем, адпаведна якому “сусвет (светабудова) ёсць нішто іншае, як касмічна агромнае чалавечае цела, паколькі, абагаўляючы прыроду і яе магутныя сілы, чалавек не проста надзяляў іх розумам і другімі ўласцівымі яму здольнасцямі, але і знешне надаваў ім падабенства з самім сабою” [3, 102]. Пацвярджэнне гэтаму знаходзім у разважаннях А. Лосева адносна антычнага космасу: “Адна сіла, адзін дух, магутная аснова свету і адно боскае цела, у якім усё кругом круціцца: агонь і вада, зямля і эфір, начная цемра і дзённае святло... Яго галава і цудоўны твар яго — гэта бліскачае неба, і вакол быццам бы залатыя пасмы... вочы — гэта Сонца і супрацьстаячы Месяц” [7, 25–26]. Цікавую карціну апісання сусвету знаходзім і ў “Галубінай кнізе”: “А і белы свет — ад твару Божага, Сонца праведнае — ад вачэй яго, Светлы месяц — ад цемечка, Цёмная ноч — ад патыліцы, Зара ранішня і вячэрняя — ад броваў Божых, Частыя зоркі — ад кучараў Божых” [8, 357].

Гэткія ж самыя ўяўленні аб суаднесенасці космасу і асобных частак цэла чалавека знайшлі адлюстраванне і ў замовах: “Сонейка ў вачах, месяц у плячах, зоры па рабрах, ангалы на небесах...” [5, 291]; “У вочы — сонейка, у патылічку — мясечка, а ручкі — грабелькі, а ножкі — вілачкі” [5, 343]. Як слушна сцвярджае Г. Барташэвіч, “традыцыйна падрабязных пералічэнняў (у дадзеным выпадку — пералічэнне частак цэла — *Г. М.*) характарызуе пэўны

этап у светапогляднай сістэме, і гэта традыцыя дала штуршок развіццю мастацкага прыёму дэталізацыі аб'екта дзеяння і самога дзеяння" [6, 54].

Найбольш выразным дэталізаваным дзеяннем, звязаным з першавобразам сонца, у беларускіх замовах з'яўляецца матыў агароджвання, які адлюстроўвае ідэю аховы: "Мяне маці нарадзіла, сонейкам абгарадзіла..."; "Як месяц гасподні нараджаецца, жаркім сонцам аграждаецца, аградзі яе, Бог, ад усякіх злучаў худых..."; "Устану раненька, памьюсь бяленька, солнышкам агаражусь, месяцам падперажусь, пайду ў горад Русалім"; "Сонейкам абгарадзілась, зорачкамі асвяцілась, а (імя) спадабалась" [5, 46, 68, 300, 380]. Ідэя аховы раскрываецца не толькі праз матыў агароджвання: адносна месяца гэта і матыў падперажання, як адзначана ў адным з прыкладаў, а адносна зорак — яшчэ і абсыпання: "Дзень была пад сонцам, вечар пад месяцам, сонцам асвяцілась, месяцам абгарадзілась, зорачкамі асыпся" [5, 75]. Яшчэ адно немалаважнае ахоўнае дзеянне сонца звязана з яго здольнасцю асвячаць. Таму замоўны матыў асвячэння таксама падпарадкоўваецца ідэі ахоўнага аб'екта: "А я, раба божая (імя), іду, сонцам асвячуся, месяцам абгараджуся"; "Сонцам асвяціся, месяцам агаражайся, урокаў не пужайся..."; "...Я іх не баюся, сонцам асвячуся, звёздамі абгараджуся..."; "Сонейкам асвяцісь, месяцам агарадзісь"; "Сонейкам асвяціся, мясечкам агарадзіся, паганаму зносу не дапускайся, паганы знос — кукіш пад нос"; "Сонцам асвячуся, а месяцам абгараджуся, злых урагоў не баюся" [5, 47, 59, 269, 294, 393, 383]. Вось пацвярджэнне гэтаму: "...сама стыхія свету ёсць боства, якое не дапускае нічога цёмнага, нячыстага, у больш познім сэнсе — грахоўнага" [9, 96].

"Салярны культ вельмі ярка праяўляецца... у самой замове, наскрозь прасякнутай матывамі ўшанавання сонца, яго жыватворнай сілы" [10, 77]. Аднак гэта "стыхія святла" можа абараніць і можа нашкодзіць. Цяжка схвацца ад пякучых сонечных промяў, якія маюць пакаральную сілу. Праклён, што гучыць у наступных радках: "Еслі не будзеце садзяражаць (сваю сям'ю — *І. М.*), я вас выведу на каменную гару, ілі сонцам выпеку, ілі дажджом вымыю — змяю вадзяную, змяю мяжавую, змяю баравую..." [5, 111]; "А ня ўнімеш свой гад і не вынеш яд, то пайду к святому Міхаілу і вазьму меч і залато капіе, вашу гадзінскую сілу парублю і пасяку, на ўсём свеці ўвесь карань перавяду, жаркім сонцам запяку, яснымі зарамі, ясным месяцам і зямчужнымі росамі" [5, 123], — з'яўляецца самай страшэннай карай, таму што ласкавае сонца лагодна ставіцца да ўсяго жывога і нежывога, а тое месца, куды яно не заглядвае, або, наадварот, насылае свой гнеў, лічыцца гіблым. І вось у такія праклятыя месцы адсылаюцца хвароба, нечысьць і іншыя непажаданыя аб'екты замоў: "...цяпер я цябе (залатнік — *І. М.*) прашу, умаляю, за ніцыя лозы адпраўляю, дзе сонца не свеціць, вецер не вее, дзе пташкі не далетваюць"; "Ідзі ты, балячухно, і ты, матухно, ідзі ты, папухно, дзе свет не світае, дзе соўнейка не сходзіць, дзе збожайка не родзіць, дзе пеўнеў голас не заходзіць — там табе й піценне, й ядзенне, й гулянне, супачыванне"; "Дзе свет не світае, дзе сонейка не сходзіць... і дзе барын тапарыкам не рубне, дзе дзявіца касы не распляце"; "Ідзі, вывіх, з хаты пылам, з ночы дымам за сухія лясы, за быстрые рэкі, дзе сонейка не грэе, дзе ветрык не вее. Ідзі туды, там табе будзе дабро і харашо"; "Вы, угоднікі гасподнія, прыступайце, мне, рабе божай Настассі, прастуду ўгавараць памагайце, на Сіянскае мора ссылайце, дзе вецер не вее, сонца не грэе, там прастуде прабываць, каб яна там піла, ела, спала, у целе прыбывала" [5, 234, 219, 276, 179, 220]. Побач з такім сімвалічным адлюстраваннем сонечнага вобраза ў замовах ёсць рэальныя, канкрэтныя звароты да свяціла з просьбай выканаць сваю прамую функцыю: "І ўгрэй іх, красна сонца, а дамоў прывядзі, ясен месяц. І саблюдзі іх, красна сонца, ад ліхога чалавека, ад цара палявога, ад цара вадзянога..."; "Зара вячэрняя, зара вутранняя, сонца красная, мясечык праведны! ...памажыце мне зглаз-уроці загаварыць" [5, 64, 47].

Першавобраз сонца трывала замацаваўся ў светаўспрыманні старажытных людзей, гэта знайшло свой адбітак у творах вуснапаэтычнай народнай твор-

часці ў выкарыстанні пастаянных эпітэтаў, якімі надзялялася дзённае свяціла. Даволі часта ў замовах сонца выступае як “жаркае”: “...і выйду я на крупную гару, гляну я пад жаркае сонца, на сіня мора, на лукамор’я”; “Нарадзіўся раб божы Сямён (шаптун) пад жаркім сонцам, пад ясным месяцам, пад дробнымі звяздамі”; “Цякла рэчка сы вастока з-пад жаркага сонца”; “Не баіцца ўлетку жары, а ўзімку марозу, ні жаркага сонца, ні яснага месяца, ні дробных зор” [5, 60, 77, 263, 288]. Такое азначэнне хутчэй за ўсё адлюстроўвае старажытныя ўяўленні аб магутнасці сонечнага цяпла (станоўчай ці пакаральнай), яго своеасаблівай колеравай гаме, асабліва калі маладое сонца нараджаецца вясною ці раніцаю. Як адзначаў А. Афанасьеў, «...прыметнік “жаркі” ужываецца ў абласной мове ў сэнсе аранжавы, а ў Пермскай губерні ягада журавіна, дзе-ля яе чырвонага колеру, называецца жаравіхай. Узыходзячае сонца, асвятляючы сваімі прамянямі свет, дае магчымасць сузіраць усю яго прыгажосць, цёплыя дні, якія прыводзіць веснавое сонца, саграваюць зямлю і прыбіраюць яе, нібыта нявесту, цудоўнымі кветкамі і зелянінай» [9, 98].

Матыў прыгажосці часцей за ўсё адлюстроўваецца з дапамогай устойлівага выразу “красна сонца” — першапачаткова слова «“красны” абазначала прыгожы, светлы, яркі, вогненны» [1, 105]. Замовы, як адзін з самых старажытных жанраў, захавалі гэтую акалічнасць, і эпітэт “краснае”, бадай, самы ўжывальны: “Просім цябе, сонца краснае, мясячко ясны, святых вясёлых звёзд...”; “Зарадзілася я, змяя, ня’т лун, ня’т зьвезд, ні ад яснага месяца, ні ад краснай солнушкі — зарадзілася я, змяя, з-пад ракітага куста, з-пад кацістага камя”; “Выгаварыю я цябе... пры ясных зарах, пры красным сонцы, пры ранніх зарах, пры вячэрніх, пры вутранніх”; “Зара вячэрняя, зара вутранняя, сонца красная, мясячык правядны. Зорачкі частыя, панядзелак сьвяты, сьвятачкі сьвятыя, празднічкі гадавыя!”; “Первым разам, божым часам. Госпаду Богу памалюсь, Прачыстай матцы пакланюсь і ўсім святым нябесным апосталам, кіяўскім і пячэрскім, сонцу краснаму, мясячку яснаму” [5, 109, 143, 245, 257–258, 265]. На гэтых прыкладах мы таксама адчуваем “вынікі двухвер’я, як пэўнай светапогляднай эпохі, якая спалучае ў сабе элементы хрысціянскай дагматыкі і язычніцкай міфалогіі” [3, 104], калі ў адзін рад ставяцца сілы прыроды і хрысціянскія святыя.

А. Афанасьеў па-свойму падкрэслівае сувязь эпітэтаў “красны” і “светлы”: “Красны першапачаткова азначала *светлы*, яркі, бліскучы, вогненны; прыметнік гэты роднасны са словамі: *крэс* — агонь, *крэсіны* — час летняга павароту сонца, *крэснік* — чэрвень месяц, калі гэты паварот адбываецца. Як пастаянны эпітэт, паднаўляючы карэнны сэнс слоў, прынятых за назвы нябесных свяціл і сонечнага ззяння, прыметнік гэты ўжываецца ў наступных эпічных выразках: *краснае сонца*, *красная зара*, *красны дзень* (ясны, сонечны дзень называецца таксама ўкраслівым, добрае надвор’е — *украслівае*)... *светлая*, з вялікімі вокнамі хата называецца *краснаю* (святліцаю)...” [9, 97]. А вось прыклад з замовы “Пры выгане скаціны ў поле”: “Красна сонца і ясэн свет, і са лунамі яснымі, і са звездамі частымі, і з зарамі вогненнымі, і з утранняй расой, і з вячэрняй, і сушу і мора асвятляеш і маць сыру зямлю ўграваеш, і з вясеннім цяплом і з летнім агнём” [5, 64]. З яго відаць, што ва ўяўленні нашых продкаў існавала “боства свету, якое з цягам часу з’ядналася з вобразам сонца” [3, 105]. Эпітэты “светлае”, “святое” і “чыстае” дапаўняюць характарыстыку першаобраза сонца. Зафіксавана гэта ў народных замовах: “У нядзельку параненьку светла сонейка заходзіць, светла Божа маці па садочку ходзіць, блага сыночка на руках носіць”; “Зара зару занімаець, свету — сонца бажаець, Прэсвятая Бугуродзіца ангалаў ажыдаець”; “Святое сонейка, святое мясячка і святое Раждзяство”; “Выходзіць раб божы Хведар у чыстая поля, на крутыя горы, пад ясныя зоры, агаражуецца чыстым ясным сонцам, светлым месяцам, частымі зарамі, божымі славамі...” [5, 292, 49, 240, 264].

Побач з матывам чысціні ў замовах прасочваецца і матыву праведнасці сонца, якое заўсёды асацыявалася з лёсам, дапамагала, становілася на бок па-

крыўджанага, абараняла яго: “Закачуй, Госпадзі, загараджуй, Госпадзі, гарою камянною, дробнымі звёздамі і ясным месячкам і праведным сонцам ад звера бягучага, ад гада паўзучага, ад злога чалавека”; “...устаеш ранёшанька [умуваешся бялеханька, ідзеш на Сіянскую гару, пад ясную зару, пад ясны месік, пад праведнае сонца]...”; “Ты, яснае сонца, вы, ясныя зоры, ты, ясны месяц, праведнае сонца” [5, 75, 150, 184]. На гэтых прыкладах прасочваецца вельмі цікавая акалічнасць: той, хто шэпча, пералічваючы ўсе ахоўныя істоты, “праведнае сонца” змяшчае ў канцы, нібы такім чынам падкрэсліваецца асаблівая магічная вага і вера ў сілу праведнасці дзённага свяціла.

Ідэя праведнасці знайшла сваё далейшае развіццё ў ідэі ўсемагутнасці і ўсеабдымнасці сонца. Крыніца цяпла і святла, яно, па ўяўленнях старажытных продкаў, не мела сабе роўных па сіле, таму што перамагала цемру, холад, смерць, дапамагала ў цяжкія моманты; па сонцу вызначаўся час, ад яго залежалі найбольш важныя этапныя жыццёвыя цыклы. У беларускіх замовах гэты характэрны асаблівасці і рысы знайшлі сваё адлюстраванне: “...сонца па сонцу, месяц па месяцу; пры частых зорках, пры вячэрніх зорах хаджу не блужу...” [11, 46]; “Хажу па лясам, па кустам... некагды не блужу, сонца — па сонцу, луна — па луне, пры частых звяздах...” [5, 45]; “...каб гэта дзявіца не магла ні жыць, ні быць ні днём па сонцу, ні ноччу па месяцу без мяне, добрага моладца” [11, 53]; “Месяцам асвятлюся, соўнейкам абагрэюся, зорачкамі асеюся, залатым тынам абгараджуся...” [5, 73]. Аб роднасці цяпла і святла сведчыць наступнае выказванне: «Разуменне цяпла... абазначаецца ў мове роднаснымі словамі: *теплеть* — цёплая пагода, *тепло* (*тяпло, тэплышко*) — гарачы вугаль, агонь: “вздуў тепло!” *тепленка* — агонь, разведзены ў сушні, *теплина* — цёплы час і агонь, запаленая лучына; *теплиться* — аб вадзе: сагрэцца ад промняў сонца, і аб агні: гарэць, аб зорках гавораць, што яны *теплятся* — свецяць» [9, 179].

Сонечнае святло, якое атаясамлівалася з золатам, з бляскам металаў, выклікала элементы фетышызацыі. Таму неабходна адзначыць, што ў замовах саялярны культ перадаецца з дапамогай сімвалічных вобразаў залатой трасціны, срэбранага мяча, залатога кап’я, залатых замкоў і ключоў: “...на прастоле Сус Хрыстос сядзіць, залатою трасціною апіраецца і срэбраным мечам намяраецца на дзядоў-чараўнікоў і на баб-чараўніц...”; “...вазьму меч і залато капіе, вашу гадзінскую сілу парублю і пасяку...”; “Ехаў сам Ісус Хрыстос на сівым кані з Юрыем-Ягорыем, везлі залатыя замкі, срэбраныя ключы замыкаць ваўкам раты”; “Святы Ягоры ўзышоў на Сіянскую гару і ўзяў залатыя ключы і сярэбраныя замыкаць звярам ірты...”; “Я іх не баюся, сонцам асвятлюся, звёздамі абгараджуся, зялезнымі тынамі затынюся, царскімі варотамі зачынюся, залатымі замкамі замкнуся, камнямі закачуся”; “Сонцам асвятлюся, а месяцам абгараджуся, а залатымі ключамі замкнуся” [5, 35, 123, 76, 77, 269, 383]. “Залатое кап’ё, дзіда” — гэта адзін з неад’емных атрыбутаў Дажджбога, язычніцкага бога сонца. “Дажджбог, паводле ўяўленняў славян, жыў на ўсходзе, дзе знаходзіцца краіна вечнага лета. Таму ў яго быў залаты палац, з якога ён кожную раніцу выязджаў на сваёй калясніцы і здзяйсняў колавы аб’езд па небу на белых конях. На світанні адна сястра Дажджбога — Ранішняя Зара запрагала коней у прамяністую калясніцу, а на змярканні распрагала коней другая яго сястра — Вячэрняя Зара” [3, 104].

Таму, напэўна, паводле гэтых язычніцкіх уяўленняў, адным з найбольш зручных момантаў для замаўлення з’яўляўся час перад заходам ці ўсходам сонца. Гэта ўзмацняла чаруючую сілу ўздзеяння магічнага слова. Як адзначаў Я. Карскі, «самым спрыяльным часам для замаўлення ў асірыйцаў лічылася ноч і час перад світаннем. Тое ж самае і ў нас: “кагда цямнець станець”; “усё на заре трэба помач даваць”, “выпіць (нагавораную вадку) і памыцца пры зары”, “казаць тры разы на зары”, “два разы ўраньні, а раз увечары”, “да сон-

ца”, “в полнач” і г.д.» [13, 179]. Падкрэсліваючы гарманічную непарыўную еднасць чалавека з прыродай, Г. Барташэвіч таксама адзначае: “Прыродзе, яе з’явам надавалася звышнатуральная магічная сіла, і менавіта да прыродных з’яў прыстасоўвалася выкананне рытуалаў, у тым ліку замоў. Як правіла, замовы, акрамя аказіянальных, выконваліся ранішняй ці вячэрняй зарой. Вялікае значэнне надавалася знаходжанню месяца, у залежнасці ад чаго ў замоўных формулах ўспамінаўся месяц-маладзік ці на сходзе. З маладзіком звязваўся поспех у многіх справах, таму пачатак іх прымяркоўваўся да пэўнага часу” [10, 38]. А лепшым месцам, паводле народнага ўяўлення, для здзяйснення рытуалу лічыўся адкрыты космас, гэта садзейнічала адвольнаму зліццю чалавека з прыродай і таксама памнажала сілу ўздзеяння замовы: “Стану пад ясным небам, пад яснымі зрамі, перад дробнымі звяздамі, перад жаркім сонцам і ясным месікам і нябеснаю калясніцаю” [5, 149].

Такім чынам, прааналізаваўшы жанр замоваў, мы прыходзім да агульнавядомага выніку, які вельмі ўдала сфармуляваў у свой час М. Сумцоў: “Цікава прасачыць на фальклорных дадзеных, як думка чалавека, які яшчэ не дарос да скептыцызму і навуковага светапогляду, прыгнечанага рознымі назапашанымі на працягу стагоддзяў страхамі і прымхамі, шукае выратавальнае выйсце ў засцярогах, цікава, тым болей, што засцярогі заўсёды мелі вялікае значэнне ў жыцці народа, таму што на іх ускладаліся вялікія надзеі: яны супакойвалі сэрца, усхваляванае пачуццём страху, стрымлівалі настроенае на містычны лад уяўленне і ахоўвалі самае блізкае і дарагое: у маці яе дзіця, у гаспадара яго жыццё і свойскую жывёлу, у пчаляра мёд... Засцярогі вельмі шматлікія і разнастайныя, як урыўкі розных эпох і розных старадаўніх светапоглядаў” [13, 2]. Відавочна, што замовы ў найбольшай ступені захавалі напластоўванні хрысціянскіх ідэй на язычніцкае светаўспрыманне старажытных беларусаў. Сонца ў замовах, часцей за ўсё, падаецца ў абавязковым пераліку з іншымі нябеснымі целамі, у першую чаргу яно выконвае абарончую функцыю, засцерагае чалавека і жывёлу, выступае ў якасці пакаральніка цёмных сілаў і хваробаў, надзяляецца шматлікімі эпітэтамі: жаркае, краснае, светлае, святое, чыстае, праведнае, а таксама падкрэсліваецца яго ўсемагутнасць як адвечнай крыніцы цяпла і святла для жывой і нежывой прыроды.

Літаратура

1. *Ліцьвінка В.Д.* Святы і абрады беларусаў. Мн. 1998.
2. *Миллер О.Ф.* Опыт исторического обозрения русской словесности, с хрестоматиею, расположенною по эпохам. СПб., 1865. Ч.1.
3. *Леўкавец М.М.* Сонца і месяц ў беларускіх замовах: светапоглядная аснова // *Весці Акад. навук Беларусі. Сер. гуманітар. навук.* 1999. № 1.
4. *Кацар М.С.* Беларускі арнамент. Ткацтва. Вышыўка / Рэд. Я.М. Сахута. Мн., 1996.
5. *Замовы / Уклад Г.А. Барташэвіч; Рэд. А.С. Фядосік і інш.* Мн., 1992.
6. *Барташэвіч Г.А.* Магічнае слова: Вопыт даследавання светапогляду і мастацкай асновы замоў. Мн., 1990.
7. *Лосев А.Ф.* Античный космос и современная наука. М., 1927.
8. *Волошина Т.А., Астапов С.М.* Языческая мифология славян. Ростов н/Д, 1996.
9. *Афанасьев А.Н.* Поэтические воззрения славян на природу: В 3 т. М., 1994—1995. Т. 1—3.
10. *Барташэвіч Г.А.* Беларуская народная паэзія веснавога цыкла і славянская фальклорная традыцыя. Мн., 1985.
11. Беларускі фальклор. Хрэстаматыя / Скл. К.П. Кабашнікаў і інш. Мн., 1996.
12. *Карскі Я.* Беларусы. Мн., 2001.
13. *Сумцов Н.Ф.* Личные обереги от сглаза. Харьков, 1896.